

AKADEMINIŲ BIBLIOTEKŲ VEIKLOS VERTINIMAS KAIP KOKYBINIŲ POKYČIŲ VALDYMO PRIEMONĖ: INFORMACIJOS IŠTEKLIŲ VERTINIMO BANDYMAS VILNIAUS UNIVERSITETO BIBLIOTekoJE

Marija Prokopčik, Jurgita Rudžionienė

Vilniaus universitetas

Anotacija

Straipsnyje akademinė biblioteka pristatoma kaip integrali aukštosios mokyklos, joje vykdomų studijų ir mokslinių tyrimų sudėtinė dalis, akademinės bendruomenės reagavimas į aukštojo mokslo pokyčius, kintančius akademinės bendruomenės poreikius ir lūkesčius. Analizuojama kokybinė aukštojo mokslo kaita, kintantys reikalavimai, keliama akademinėms bibliotekoms. Straipsnyje analizuojamas akademinės bibliotekos veiklos vertinimo poreikis, pristatomas bibliotekų veiklos vertinimo bendrasis kontekstas, aktuali akademinėms bibliotekoms vertinimo samprata, galimybės, instrumentai, praktika ir patirtis, detaliau pristatant akademinės bibliotekos informacijos išteklių, kaip paslaugų teikimo pagrindo, vertinimo galimybes. Straipsnyje remiamasi Vilniaus universiteto bibliotekos informacijos išteklių vertinimo galimybių analize, kuri atliekama taikant *Conspectus* modelį. Pateikiami pirmieji vertinimo rezultatai, aptariamų metodo galimybės, pristatoma tolesnė darbų eiga.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: akademinė biblioteka, veiklos vertinimas, informacijos ištekliai, *Conspectus*, komplektavimo lygmenys, komplektavimo politika.

Abstract

Article deals with academic library, being an integral part of any high school. The article discusses needs to evaluate activities of academic libraries; presents context of library performance measuring and describes the very notion of performance and assessment in academic library; deals with possibilities, techniques, practice and experience gained. Special attention is given to evaluation of academic library information resources which are the basis of all library services. Experience of Vilnius university library in using *Conspectus* method for analysis and assessment of library information resources is discussed: first preliminary results, potentials of *Conspectus* method, and plans for future.

KEY WORDS: academic library, performance measurement and evaluation, information resources, *Conspectus*, acquisition levels, acquisition policy.

Įvadas

Kiekviena biblioteka, nepaisant jos tipo, verčiama nuolat pagrįsti savo veiklą, jos poveikį visuomenei, tačiau tai ypač svarbu akademinėi bibliotekai. Ji pirmoji iš visų bibliotekų pajaučia informacinės aplinkos pokyčius, kurie turi įtakos aptarnaujamos akademinės bendruomenės poreikiams ir lūkesčiams, o tam svarbi greita reakcija, sparčiai priimami sprendimai, nuolatinė kaita. Viena sėkmingo pokyčių planavimo ir valdymo sąlygų yra susijusi su veiklos analize, vertinimu ir atitinkamu strategijų kūrimu. Todėl tyrimai, skirti akademinės bibliotekos veiklos vertinimo problematikai yra ypač aktualūs. Straipsnyje analizuojama akademinės bibliotekos informacijos išteklių vertinimo poreikis ir galimybės. Pristatomas JAV Mokslinių bibliotekų asociacijos informacijos išteklių komplektavimo lygių nustatymo instrumentas – RLG *Conspectus*. Analizuojama Vilniaus universiteto bibliotekos (toliau – VUB) patirtis vertinant informacijos išteklius, taikant *Conspectus* metodą.

1. Vertinimo samprata

Viešosios srities įstaigų ir organizacijų veiklos vertinimo kontekstas yra kompleksiškas ir, deja, komplikotas. Pirmasis ir ryškiausias požymis, komplikuojantis vertinimą, yra tas, kad bibliotekos veiklos rezultatas – informacijos paslauga – yra sunkiai apčiuopiamas ir išmatuojamas, taigi ją vertinti nelengva (Langvinienė, Vengrienė, 2005). Tačiau biblioteka pirmiausia suprantama kaip paslaugas teikianti institucija, jos veiklos esmę sudaro paslaugų kūrimas ir teikimas. Todėl paslaugos, svarbiausių jos aspektų supratimas, paslaugų savybių žinojimas ir panašūs klausimai pagrindžia bibliotekos veiklos vertinimo strategijas ir taktikas. Toliau minėtini kiti veiksniai, lemiantys gana sudėtingą veiklos vertinimo kultūros plėtrą bibliotekoje: tai ir nepakankamas bibliotekos veiklos vertinimo, kaip reikšmingos institucijos vadybos dalies, svarbos suvokimas, ir atitinkamas kvalifikacijas turinčių specialistų trūkumas, ir lėšų stoka, ir baimė vertinant iškelti savo veiklos trūkumus, ir tiesiog baimė apsiimti papildomus darbus, pan.

Institucijos veiklos vertinimo būtina imtis dėl daugelio priežasčių. Iš jų svarbiausios:

- nuolat kylantys institucijos veiklos rezultato – bibliotekų teikiamų paslaugų – reikalavimai;
- motyvuotų sprendimų priėmimo institucijoje pagrindimas;
- institucijos veiklos išlaidų pagrindimas;
- veiklos kokybės vertinimas.

Bibliotekos veiklos vertinimas susijęs su specifine terminų ir sąvokų vartojimo kultūra. Ši situacija yra šiek tiek problemiška dėl kai kurių terminų sinonimiško vartojimo, jų tinkamo adaptavimo sunkumų (daugelis jų vartojami gamybos sferoje ir perkeltant juos į viešojo sektoriaus erdvę kyla jų pritaikymo problema). Viešojo sektoriaus atveju veiklos rezultatas yra sunkiai apčiuopiamas, išmatuojamas ir įvertinamas. Bibliotekos iki šiol dažniausia susiduria su savo veiklos *matavimu* – objektyvių duomenų apie bibliotekos veiklą rinkimu ir analize. Tačiau svarbu pabrėžti, kad matavimas yra vertinimo pagrindas, o vertinimas – tai jau svarbi kiekvienos institucijos, taigi ir bibliotekos, vadybos priemonė, nukreipta į bibliotekos veiklos kokybės gerinimą (Simons, 2000, p. 193).

Lietuvos Respublikos terminų banke nurodyta, kad *veiklos vertinimas* yra tai, kai „analizuojama veiksmų programos (ar jos dalies) įgyvendinimo eiga, siekiant papildyti veiksmų programos stebėseną ir tobulinti veiksmų programos įgyvendinimą“ (Lietuvos Respublikos terminų bankas, žr. internetinę prieigą). Šiame šaltinyje nurodomas atitikmuo anglų kalba – *evaluation of operational nature; performance evaluation* (Lietuvos Respublikos terminų bankas, ten pat).

Tarptautiniu lygmeniu veiklos vertinimo problema bibliotekų ir informacijos paslaugų srityje keliama ir analizuojama jau seniai. Vienas svarbiausių darbų yra P. M. Morse (1968 m.) knyga „Library effectiveness: a systems approach“ („Bibliotekų efektyvumas: sisteminis požiūris“). Nors iki pasirodant šiai knygai būta darbų bibliotekų veiklos vertinimo tematika, D. L. Goodall šį darbą laikė pirma rimta monografija (Goodall, 1988, p. 130). Viešojo sektoriaus, taigi ir bibliotekų veiklos, informaci-

jos kokybės vertinimo tematika pastaraisiais dešimtmečiais sulaukė didžiulio specialistų dėmesio. Informacijos paslaugų, bibliotekų veiklos kokybės klausimus įvairiais aspektais analizavo P. Brophy, K. Couling (1996), D. Bawden (1990), V. A. Zeithaml, A. Parasuraman ir L. L. Berry (1990), P. Hernon ir E. Altman (1996), Th. W. Shaughnessy (1993) ir kiti. Konceptualiai bibliotekų veiklos ir informacijos paslaugų matavimo ir vertinimo problematiką tyrinėjo ir gausiose publikacijose savo išvalgas bei tyrimų rezultatus skleidė R. Swisher, Ch. R. McClure (1984), Sh. L. Baker, F. W. Lancaster (1991), F. W. Lancaster (1993), Ch. Abbot (1994), J. Crawford (1996; 2000), R. Poll ir P. Boekhorst (1996, 2007), P. Brophy (2005, 2006) ir kt.

Bibliotekų veiklos vertinimo priemonių ir metodikų rengimas yra svarbus indėlis į bibliotekų veiklos vertinimo praktinę patirtį. Reikšmingą vaidmenį, sėkmingai įgyvendinant bibliotekos veiklos vertinimo nuostatas, atliko N. Van House ir kt. autorių parengtas vadovas „Measuring academic library performance: a practical approach“ („Akademinės bibliotekos veiklos matavimas: praktinis požiūris“) (House ir kt., 1990). Šį vadovą parengė ir išleido Amerikos bibliotekų asociacija (angl. *American Library Association* – ALA). Jis buvo svarbus atliekant akademinį bibliotekų veiklos efektyvumo vertinimą vartotojo požiūriu. Šiuo vadovu remtasi atliekant akademinį bibliotekų veiklos vertinimą JAV, Švedijoje ir kt. valstybėse. Jo pagrindu parengtos kitos reikšmingos bibliotekų veiklos vertinimo priemonės, taip pat ir standartai, naudojami ir šiandien (Poll, Boekhorst, 1996; Poll, Boekhorst, 2007; ISO 11620: 1998 Library performance indicators; ISO 11620: 2008 Library performance indicators).

Pastaruoju metu ypatingas dėmesys skiriamas bibliotekų poveikio vertinimui. Poveikio vertinimas suprantamas kaip bibliotekų veiklos rezultato – informacinės veiklos – poveikis vartotojui ir šio poveikio vertinimas. Bendrąja prasme *poveikis* (angl. *impact*) suprantamas kaip kažkieno įtaka kažkam (The Free Dictionary, 2011); kaip „apčiuopiamo ir neapčiuopiamo veikimo vieno dalyko ar subjekto veiksmų ar įtakos kitam matas“ (žr. The Business Dictionary, 2010); „veikimas, įtaka, veikimo išdava: poveikis yra aktyvinė veikmė, bet įtaka dažnai esti savaiminga“ (žr. Lietuvių kalbos žodynas, 2005). Daugiakalbis Europos Sąjungos žodynas EUROVOC skelbia, kad poveikis gali būti ekonominis (angl. *economic impact*), socialinis (angl. *social impact*), informacinių technologijų poveikis (angl. *impact of information technology*), reklamos poveikis (angl. *impact of advertising*), poveikis aplinkai (angl. *environmental impact*), informatikos poveikis (angl. *impact of informatics*) (EUROVOC, 2005). Svarbiausi socialinio poveikio principai ir veiksniai pateikiami Europos Komisijos dokumentuose, kuriuos parengė ir išleido Tarptautinė poveikio vertinimo asociacija (International principles (...), 2003; Impact assessment guidelines, 2009). Bibliotekoms šiandien ypač aktualus yra socialinis ir ekonominis poveikis (Brophy, 2006; Markless, Streatfield, 2008).

2. E. informacijos paslaugų vertinimo būklė

Informacijos vartotojams, jos kūrėjams ir teikėjams didžiausias iššūkis pastaraisiais dešimtmečiais – intensyvi elektroninės erdvės plėtra. Elektroninės informacijos bibliotekų paslaugos keičia ir paties bibliotekininko profesijos supratimą. Šiandien bibliote-

kininkas – ir informacijos vadybininkas, konsultantas, kurį elektroninių bibliotekos galimybių plėtra skatina ne tik žinoti, kaip pasiekti geriausią informaciją, ją tinkamais būdais pateikti vartotojui, bet ir gebėti elektroninius išteklius bei paslaugas vertinti. Aiškiai suvokiamas ir e. informacijos poveikis akademinių bibliotekų veiklai. Todėl viso pasaulio bibliotekų veiklos vertinimo profesionalams tenka nauja užduotis – imtis vertinti e. informacijos paslaugas.

Pastaruoju metu reikšmingi pokyčiai bibliotekų veiklos statistikos standartų leidyboje sukūrė pagrindą artikuliuoti ir vertinti e. informacijos paslaugas. Pirmąkart bibliotekų e. paslaugų matavimo ir vertinimo rodikliai bei tvarka pateikti standartuose *ISO 2789: 2003 Information and documentation – International library statistics* (lie. Tarptautinė bibliotekų statistika) ir *LST ISO 2789: 2005. Informacija ir dokumentai. Tarptautinė bibliotekų statistika*. Naujausiame bibliotekų statistikos standarte *ISO 2789: 2006 Information and documentation – International library statistics* ir atitinkamai *LST ISO 2789: 2007. Informacija ir dokumentai. Tarptautinė bibliotekų statistika* e. informacijos paslaugų bibliotekose standartizavimo galimybės pristatytos ir aptartos išsamiai. E. informacijos paslaugų bibliotekose vertinimo standartizavimo galimybės numatytos bibliotekų veiklai vertinti skirtame standarte *ISO 11620: 2008 Library performance indicators* („Bibliotekos veiklos rodikliai“). Šie standartai yra universalūs, skirti visų tipų bibliotekoms, taigi ir akademinėms.

Svarbų vaidmenį organizuojant e. informacijos paslaugų vertinimą atlieka tarptautinės profesinės organizacijos. Veikli profesinė organizacija, visokeriopai besirūpinanti bibliotekomis, yra Mokslinių bibliotekų asociacija JAV (angl. *Association of Research Libraries*). Tarp gausių jos inicijuojamų veiklų didžiulis dėmesys skiriamas ir bibliotekų e. informacijos paslaugų bei visos bibliotekų veiklos vertinimo problematikai. Per daugelį metų organizacija vykdė tokius projektus, kaupė jų rezultatus ir paskleidė pasaulio profesinei bendruomenei: *ClimateQUAL*, *DigiQUAL*, *LibQUAL*, *E-Metrics*, *Lib-Value* ir kt. Tai didžiulės apimties ir ambicingos iniciatyvos *StatsQUAL*, vadinamos bibliotekų vertinimo vartais, kurios apima bibliotekų paslaugų kokybės, e. išteklių naudojimo ir jų vertės, poveikio vertinimo problematiką – teoriją, pabrėžiant ir ją pritaikant bei įgyvendinant praktiškai, projektai (*Association of Research Libraries, Statistics&Assessment*, 2013).

3. Bibliotekų veiklos vertinimo metodų taikymo problema

Aktyviausiai vertinant bibliotekų veiklą dalyvauja viešosios ir akademinės bibliotekos. Vis dėlto viešai prieinami paprastai didžiulės apimties tyrimai, dažniausia remiami ar užsakyti įtakingų organizacijų ar kitų rėmėjų bei užsakovų. Suprantama, todėl jų vertė ir nauda bibliotekų sektoriui nėra mažėja, tik reikia pažymėti, kad dažnai lieka nematomi nedidelės apimties vietiniai tyrimai. Jie atliekami metodologiškai profesionaliai, naudojant tarptautinę patirtį ir žinias, taikant pasaulyje pripažintas metodikas. Tai paprastai pavienių bibliotekų, tam tikrų mokslininkų grupių, aukštųjų mokyklų studentų tyrimai ir kt.

Aktualus viešųjų bibliotekų tyrimas atliktas Latvijoje. Jo tikslas – apskaičiuoti ir išanalizuoti Latvijos viešųjų bibliotekų daromą ekonominį poveikį bei sukurti rodiklius

investicijų grąžai viešosiose bibliotekose nustatyti. Tyrimo rezultatai rodo metinę Latvijos viešųjų bibliotekų sukurtą naudą per tam tikrą laikotarpį (šis tyrimas apima 2008–2010 metus), taip pat ir nefinansinę viešųjų bibliotekų sistemos kuriamą bei teikiamą naudą visuomenei. Iš esmės tai atskleidžia bibliotekos, kaip socialinės erdvės, vaidmenį skatinant socializaciją (Economic value (...), 2012).

Akademiniams bibliotekoms reikšmingas JAV Kolegijų ir mokslinių bibliotekų asociacijos (Kolegijų ir mokslinių bibliotekų asociacija – ACRL) atliktas akademinių bibliotekų veiklos tyrimas, kuriuo siekiama apibūdinti kolegijų ir universitetų bibliotekų vertę, didžiausią dėmesį skiriant bibliotekos vertės analizei ir apibūdinimui institucijos, kuriai jos priklauso (The value of academic libraries, 2010). Tyrime cituojama S. Pritchard (1996, p. 572–594), kuri savo publikacijoje teigė, jog bibliotekos veiklos kokybės vertinimo kontekstas visada yra gerokai platesnis, t. y. vertinant veiklą turi būti siekiama išsiaiškinti, kaip ir koku lygmeniu akademinė biblioteka prisideda prie visos institucijos tikslų įgyvendinimo (The value of academic libraries, 2010, p. 11). Tyrimo ataskaitoje remiamasi daugeliu autorių teorinėmis ir praktinėmis išvalgomis.

R. Bleiler ir J. Livingston pristatė 2010 metais parengto klausimyno pagrindu atliktą tyrimą, kuriuo siekiama išsiaiškinti tuos bibliotekų taikytus vertinimo būdus, kurie padėjo taip pertvarkyti bibliotekų veiklą, kad jos taptų pajėgios identifikuoti rinkoje esančius naujausius e. išteklius, gebėtų juos vertinti komplektavimo reikmėms, priimti sprendimus dėl jų įsigijimo, vertinti ir tinkamai informuoti apie juos (Bleiler, Livingston, 2010, p. 11).

Vokietijoje jau daugelį metų sėkmingai taikomas *BIX – the library index* (*BIX* – matavimo priemonė) viešųjų ir akademinių bibliotekų veiklos vertinimo metodas, teikiant abiejų tipų bibliotekoms konkrečius vertinimo priemonės variantus. *BIX* metoda viešosiose bibliotekose imta taikyti 1999 m., Bertelsmano fondui bendradarbiaujant su Vokietijos bibliotekų asociacija. Sėkmingai projektą pritaikius viešosiose bibliotekose 2002 m., jis išplėstas ir pritaikytas akademiniams bibliotekoms.

Pagrindinis *BIX* matavimo priemonės tikslas – efektyviai nustatyti viešųjų ir akademinių bibliotekų veiklą, paskatinti bibliotekas bendradarbiauti gerinant jų komunikaciją, jų finansuotojų bei politikų informavimą siekiant bibliotekos teikiamų paslaugų skaidrumo (*Bix – the library index*, 2010). *BIX* matavimo priemonė remiasi darnių rodiklių visuma, t. y. pateikiami keturių dydžių rodikliai, leidžiantys matyti bibliotekų veiklos duomenis:

- 1 dydis – ištekliai / infrastruktūra;
- 2 dydis – naudojimas;
- 3 dydis – veiksmingumas;
- 4 dydis – plėtojimas / augimas.

Kiekvieną šių dydžių sudaro grupė rodiklių. Pavyzdžiui, siekiant įvertinti bibliotekos išteklius ir infrastruktūrą, duomenys renkami pagal tokius rodiklius, kaip bibliotekos plotas, kvadratiniais metrais (tenkantis 1 000 vartotojų), darbuotojų skaičius (tenkantis 1 000 vartotojų), darbo laikas ir kt.; plėtojimas ir augimas vertinami apskaitant darbuotojų mokymų trukmę (dienomis), paties universiteto ir iš kitų šaltinių bibliote-

koms skiriamas lėšas, darbuotojų, teikiančių elektronines informacijos paslaugas, dalį lyginant su bendru darbuotojų skaičiumi ir kt.

Pasirinkus tik kelis rodiklius „suspausta“ forma, suteikiama galimybė pamatyti viešųjų ar akademinių bibliotekų veiklos lygį. Šiuos rodiklius galima lyginti su pavienėmis individualiomis bibliotekomis bei visos šalies bibliotekų sistemos mastu (Klug, 2000, p. 129–134). *BIX* matavimo priemonė bibliotekoms siūlo ir plačias palyginimo galimybes. Šiuo pagrindu atliekamos lyginamosios analizės pagrindinis principas – remiantis geriausia praktika inicijuoti diskusijas ir jomis paremtų sprendimų priėmimą.

eVALUATED – tai matavimo priemonė, turinti padėti aukštųjų mokyklų bibliotekų darbuotojams įvertinti elektronines informacijos paslaugas. Ši matavimo priemonė remiasi iš esmės kokybiniais duomenimis. *eVALUATED* matavimo priemonės projektas inicijuotas centrinės Anglijos universiteto bibliotekos mokslinių tyrimų grupės Birmingeme (*eVALUATED: Evaluating electronic information services*, 2006).

Matavimo priemonę sudaro devyni žingsniai: vertinimo tikslo, suinteresuotų asmenų nustatymas, pasirinkimas, ką vertinti, vertinimo metodų pasirinkimas, duomenų rinkimas, duomenų analizavimas, rezultatų pristatymas, jų panaudojimas, vertinimo proceso peržiūrėjimas ir ateities vertinimo planavimas (*eVALUATED: How to evaluate electronic information services*, 2012).

Bibliotekos veikia aplinkoje, kuriai būdingi spartūs technologijų, socialinių, politinių, augančių poreikių ir finansinių iššūkių pokyčiai. Tokiomis sąlygomis bibliotekos turi būti ypač lanksčios, puikiai išmanyti ir būti įvaldžiusios valdymo įrankius, kurie padėtų joms pamatyti ir įvertinti veiklos pokyčius. Tinkamas bibliotekų veiklos vertinimo įrankių pasirinkimas ir profesionalus taikymas vertinant institucijos veiklą skatina konstruktyvų, strateginį dialogą tarp sprendimų priėmėjų bibliotekose, atitinkamos administracijos ir vyriausybės. Šie bibliotekų valdymo metodai lemia lankstesnį jų valdymą, o tai reiškia, kad jos gali užtikrinti didesnę veiklos ir finansinį skaidrumą valdydamos savo išteklius.

4. Akademinės bibliotekos informacijos išteklių fondo analizė ir vertinimas taikant *Conspectus* metodą

Akademine biblioteka iš visų bibliotekų pirmoji pajunta informacinės aplinkos pokyčius, kurie turi įtakos aptarnaujamoms akademinei bendruomenės poreikiams ir lūkesčiams, o tam būtina greita reakcija, spartūs sprendimų priėmimas, pokyčiai.

Viena iš sėkmingo pokyčių planavimo ir valdymo sąlygų yra susijusi su veiklos analize, vertinimu ir atitinkamų strategijų kūrimu. Akademinei bibliotekai patiria ir aukštojo mokslo turinio, formos, struktūrų, pačios studijų paradigmos pokyčius, todėl svarbu ne tik ir ne tiek ekstrapoliuoti praeitį, kiek analizuoti ateities galimybes ir imtis atitinkamų veiksmų (Borin, Yi, 2008, p. 136).

Anot D. Lankes (2011), akademinei bibliotekai ateities vizija – iš paslaugų teikėjo tapti akademinio partneriu. Šios vizijos praktinis įgyvendinimas siejamas su šiomis veiklomis:

- atviros prieigos propagavimas ir atviros prieigos dokumentų bloko, kaip svarbaus mokslo infrastruktūrų elemento, formavimas bei plėtojimas;

- mokslo duomenų tvarkymas; akademinės bibliotekos užduotis šioje srityje – mokslinių tyrimų infrastruktūros, kuri užtikrintų netrikdomą duomenų prieigą, naudojimą, pakartotinį naudojimą ir patikimumą, palaikymas;
- naujų bibliotekų bendradarbiavimo ir partnerystės struktūrų, kurios leistų ieškoti bendrų mokslo ir studijų infrastruktūrų kūrimo bei taikymo sprendimų, formavimas;
- bibliotekos ir (arba) bibliotekininko, kaip mokslo (arba) žinių kūrimo pagalbininko (angl. *research support*), funkcijų apibūdinimas ir jo reikšmingumo didinimas;
- bibliotekinių mokslinių tyrimų skatinimas, mokslinių projektų inicijavimas ir dalyvavimas tyrimuose¹.

Suvokdama minėtų darbų reikšmę, siekiant atitikti pagrindines universitetų bibliotekų plėtros tendencijas, VUB aktyviai dalyvauja įgyvendinant atvirą prieigą prie mokslinės informacijos principų, dalyvauja kuriant Nacionalinį mokslo tyrimų duomenų archyvą (MIDAS) – mokslinių tyrimų infrastruktūrą, kuri užtikrintų netrikdomą duomenų prieigą, naudojimą, pakartotinį naudojimą ir patikimumą, vykdo ir tobulina mokslo bei studijų pagalbinės funkcijas, inicijuoja ir vykdo bibliotekinius mokslinius tyrimus. Svarbus inovacijų veiksnys – naujoji VU biblioteka – Mokslinės komunikacijos ir informacijos centras (MKIC), skatinantis fizinės ir informacinės infrastruktūrų plėtrą Saulėtekio mokslo, studijų ir verslo klasteryje bei atitinkamos akademinei ir verslo bendruomenei teikiamų paslaugų kokybės lygio užtikrinimą².

Minėtos „partnerystę skatinančios / užtikrinančios“ funkcijos ir jų įgyvendinimo priemonės, kurios visų pirma nukreiptos į mokslininkų ir tyrėjų informacinių poreikių tenkinimą, turėtų prisidėti prie aukštojo mokslo institucijų plėtros, ne tik neeliminuoja svarbiausios – studijų proceso informacinio aprūpinimo – funkcijos, bet ją stiprina ir prisideda prie sėkmingo jos įgyvendinimo. Abiejų funkcijų realizavimas neatsiejamas nuo tinkamo bibliotekos informacinių išteklių (sukauptų ir saugomų fondų, komplektuojamų ir (arba) planuojamų įsigyti) valdymo. Optimalių sprendimų priėmimas, be abejo, susijęs su įvairia vertinimo veikla ir atitinkamų instrumentų taikymu.

Informacijos išteklių vertinimo akademinėse bibliotekose problematika visada buvo aktuali, ypač didėjant elektroninių išteklių skaičiui ir būtinybei keisti tradicinius išteklius elektroniniais (Borin, Yi, 2008; Broady-Preston, 2011; Ratchemacher, 2010; Ratchemacher, Vocino, 2010).

¹ Plačiau apie šias veiklas žr.: Prokopčik, M. (2012). Akademinių bibliotekų ateities vizija TICER vasaros mokykloje. *Tarp knygų, Spalis*.

² VUB inovatyvios veiklos plačiai pristatytos I. Krivienės ir M. Prokopčik pranešime „Pokyčių vadyba Vilniaus universiteto bibliotekoje: naujos partnerystės ir inovatyvios paslaugos“, kuris skaitytas tarptautinėje konferencijoje „Sugrąžinta praeitis: prof. Levo Vladimirovo fenomenas ir mokslinių idėjų sklaida, 2012 m. lapkričio 15–16 d. Vilniuje.

4.1. Akademinių bibliotekų informacijos išteklių vertinimo instrumento *Conspectus* galimybės ir taikymas

Viena išteklių analizės, lyginimu paremto vertinimo, pagrįsto išteklių planavimo ir valdymo priemonių yra JAV Mokslinių bibliotekų asociacijos (angl. *The Research Libraries Group*) informacijos išteklių komplektavimo lygių sistema, žinoma kaip *RLG Conspectus* (Bushing et al., 1997; Streby, 1999). Jos pirminis tikslas buvo vieningas JAV mokslinių (akademinų) bibliotekų informacijos išteklių vertinimas. Iš pradžių ją plačiai ir gana sėkmingai taikė tik JAV mokslinės bibliotekos, vėliau perėmė kitų šalių mokslinės ir aukštųjų mokyklų bibliotekos. Tarptautinę sklaidą ir taikymą užtikrino IFLA Komplektavimo ir kolekcijų plėtros sekcijos parengtos *Conspectus* modelio gairės (*Guidelines* (...), 2001). Šiuo metu RLG komplektavimo lygiai plačiai taikomi rengiant bibliotekų informacijos išteklių kūrimo politikos (arba) komplektavimo gairių dokumentus (*Collection* (...) [Minnesota], 2008; *Collection* (...) [Drake], 2008; *Collection depth*, 2011).

RLG *Conspectus* visų pirma buvo sumanytas kaip priemonė, kurios svarbiausia funkcija – palengvinti koordinuotą informacijos komplektavimą regiono ar šalies mastu, tačiau būtent ši funkcija nebuvo įgyvendinta ir sulaukė nemažai kritikos (Munroe, Ver Steeg, 2004, p. 181; Clayton, Gorman, 2002, p. 253). Kita vertus, suvokdami *Conspectus* modelio ribotumą ir trūkumus, kritikai pripažįsta, kad šis metodas labai naudingas pirminiam informacijos išteklių aprašymui ir vertinimui. Žinoma, rengiant šią priemonę orientuotasi pirmiausia į turimus (tradicinius) informacijos išteklius, o ne į prieigą, bet nedidelės pataisos leidžia šią priemonę taikyti modernioje bibliotekoje, kuri pasižymi saugomų išteklių, teikiamos prieigos ir paslaugų įvairove (*Modified* (...), 2012; Stoklasova, 2005). *Conspectus* metodas sėkmingai toliau taikomas ir tapo naujų informacijos išteklių analizės, vertinimo, lyginimo instrumentų pagrindu (Beals, Gilmour, 2007; Hyödynmaa et al., 2010; Bushing, 2006).

Informacijos ištekliams vertinti taikant *Conspectus* metodą, pasitelkiami vadina-mieji fondų gylio rodikliai (ang. *depth indicators*), kai nustatomi 5 (arba 10 detalesnių) konkrečių dalykinių sričių komplektavimo lygmenys:

- 0 – nekomplektuojama;
- 1 – minimalus informacijos lygmuo.

Ši dalykinė sritis apima minimalų dokumentų skaičių. Komplektuojami svarbiausi dokumentai, monografijos, žinynai; periodiniai leidiniai nekomplektuojami, nekaupiami ir nesaugomi elektroninių dokumentų archyvai. Tokį fondą būtina nuolat ir sistemingai peržiūrėti, kad informacija būtų laiku atnaujinama, jį turėtų sudaryti tik naujausi dokumentai.

Prireikus šiame lygmenyje išskiriami 2 tipų rinkiniai:

- 1a – netolygiai komplektuojamas;
- 1b – tikslingai komplektuojamas.

2 – bazinis informacijos lygmuo. Tokį fondą sudaro nauji bendro pobūdžio dokumentai, kurių tikslas – apibūdinti dalykinę sritį ir informuoti apie kitur prieinamos

informacijos įvairovę. Komplektuojami žodynai, žinynai, enciklopedijos, svarbiausios monografijos, istorinės apžvalgos, svarbiausi periodiniai leidiniai, suteikiama prieiga prie kai kurių elektroninių išteklių. Bazinio lygmens informacijos išteklių rinkinio nei gylis, nei apimties nepakanka atitinkamo dalyko studijų programoms aprūpinti.

Pririekus šiame lygmenyje išskiriami 2 tipų rinkiniai:

- 2a – įvadinio bazinio lygmens;
- 2b – aukštesnio bazinio lygmens.

3 – studijų aprūpinimo lygmuo. Šiuo atveju pateikiama susisteminta informacija apie dalyką, kuri atitinka bakalauro studijų lygį ir leidžia tenkinti didžiosios studentų dalies pagrindinių studijų poreikius, bet rinkinio gylis ir apimtis neatitinka mokslo tiriamosios veiklos poreikių. Toks fondas apima išsamų svarbiausių bendrųjų monografijų ir žinynų rinkinį, rinktines specialias monografijas ir žinynus; platų pagrindinių bendrųjų periodinių leidinių ir specialiosios periodikos spektrą; ribotą kiekį atitinkamos medžiagos užsienio kalbomis. Išsamiai pristatomi populiarių autorių darbai, mažiau žinomų autorių darbai pristatomi pasirinktinai. Teikiama prieiga prie atitinkamų elektroninių išteklių.

Fondą būtina sistemingai peržiūrėti, kad būtų įtraukta einamoji informacija, taip siekiant užtikrinti, kad bus išsaugota būtina ir svarbi informacija, įskaitant klasikinius retrospektyvius leidinius. Papildomai galima skirti 3-iojo studijų aprūpinimo lygmens tipus:

- 3a – bazinis studijų aprūpinimo lygmuo, kai aprūpinama informacijos ištekliais, kurie suteikia žinių apie dalyko pagrindus arba tas žinias palaiko. Vartotojai – pirmosios pakopos (bakalauro) studijų programų pirmųjų kursų studentai. Šio lygio fondas gali būti naudojamas tenkinant savarankiškų studijų ir mokymosi visą gyvenimą poreikius;
- 3b – tarpinis studijų aprūpinimo lygmuo, kai aprūpinama informacijos ištekliais, kurie suteikia žinių apie specifinius dalyko aspektus ar sritis, arba tas žinias palaiko. Komplektuoja išsamiau, kaupiami platesni ir gilesni negu 3a lygmens darbai, kaupiami gerai žinomų autorių kūriniai originalo kalbomis. Užtikrinama prieiga prie aiškiai apibrėžto plataus specialių e-išteklių spektro. Vartotojai – pirmosios pakopos (bakalauro) studijų programų aukštesnių kursų studentai;
- 3c – pažengusių studijų aprūpinimo lygmuo, kai aprūpinama informacijos ištekliais, kurie suteikia žinių apie specifinius dalyko aspektus ar sritis, bet nesiekia trečiosios (daktaro) pakopos studijų lygio. Pateikiamas beveik išsamus svarbiausių dalyko darbų kiekis, platus specialių darbų spektras. Vartotojai – antrosios pakopos (magistro) studijų programų aukštesnių kursų studentai.

4 – mokslo ir tyrimų aprūpinimo lygmuo. Šio lygmens fondą sudaro svarbiausi publikuoti ištekliai, būtini rengiant disertacijas ir vykdant nepriklausomus tyrimus, įskaitant mokslinės veiklos ir projektų ataskaitas apie naujus faktus ir duomenis, eksperimentų rezultatus, kitą mokslininkams reikalingą informaciją. Siekiama aprūpinti vartotojus visais svarbiausiais informaciniais leidiniais, specialiomis monografijomis, kaupiti išsamią mokslinių žurnalų kolekciją, formuoti kuo pilnesnį atitinkamos me-

džiagos užsienio kalbomis rinkinį, kurį sudarytų platus žinomų ir mažiau žinomų autorių darbų rinkinys. Teikiama prieiga prie dalykinės srities viso teksto elektroninių išteklių. Saugomi senesnių metų dokumentai, e-archyvai, vykdomas retrospektyvus komplektavimas. Ši medžiaga gali būti naudojama istoriniams tyrinėjimams.

5 – išsamaus komplektavimo lygmuo, kai tam tikros dalykinės srities išteklių rinkinys komplektuojamas tiek išsamiai, kiek įmanoma visomis šiai sričiai aktualiomis kalbomis. Ši fondą sudaro išsamus publikuotos medžiagos rinkinys; kuo pilnesnis rankraščių rinkinys; maksimaliai pilnas visų likusių laikmenų rinkinys, teikiama prieiga prie įvairių e-išteklių. Saugomi ir sistemingai kaupiami senesnių metų dokumentai, kurių medžiaga gali būti naudojama istoriniams tyrinėjimams. Išsamaus komplektavimo lygmens ištekliai turėtų tenkinti vietas, nacionalinio ir tarptautinio lygio informacijos poreikius.

Greta komplektavimo lygmens rodiklių galima naudoti vadinamuosius kalbinės aprėpties rodiklius³ (angl. *Language Coverage Indicators*), kurie nustatomi, atsižvelgiant į atitinkamos bibliotekos poreikius. Svarbus kiekvieno fondo segmento lygmens nustatymo rodiklis yra rinkinio dalies nacionaline (svarbiausia) kalba ir kitomis kalbomis santykis. Kalbinė aprėptis padeda apibūdinti kolekcijos lygmenį. Šie rodikliai ypač svarbūs apibūdinant 3–5 lygmenų rinkinius. Paprastai kuo aukštesnis lygmuo, tuo platesnė kalbinė aprėptis.

Conspectus metodas tinka ir kultūros paveldo kolekcijoms aprašyti bei vertinti, o tai ypač aktualu VUB, kuri saugo gausias kultūros paveldo kolekcijas. Akivaizdu, kad šiuo atveju vertinamas istorinis rinkinio potencialas, tačiau tokio rinkinio lygmens nustatymas gali būti naudingas planuojant retrospektyvaus komplektavimo veiklas, apimtis ir pan.

4.2. Išteklių analizės ir vertinimo bandymas VUB: eiga ir pirmieji rezultatai

Nepaisant informacijos išteklių analizės, vertinimo instrumentų ir priemonių gausos bei įvairovės, oficialiai reiškiamo požiūrio dėl tokios veiklos reikšmės ir būtinumo, praktinis sistemingo išteklių analizės ir vertinimo veiklos įgyvendinimas susijęs su papildomomis darbo bei laiko sąnaudomis, todėl realių rezultatų galima tikėtis tik tada, kai sutariama, ką *reikėtų* padaryti, ką *galima* padaryti ir *kaip* tai *daryti* (Lyons, 2010, p. 37). Labai svarbu, kad analizuotų ir vertintų objektyviais rezultatais suinteresuoti darbuotojai.

Sistemingo išteklių analizės ir vertinimo darbų pradžia VUB susijusi su teminio / dalyko⁴ ir asmeninio⁵ bibliotekininko funkcijų įtraukimu VU bibliotekos veiklų schemoje dėl

³*P* = Dominuoja ištekliai valstybine kalba; mažai šaltinių kitomis kalbomis arba jų apskritai nėra;

S = Atrinkti ištekliai kitomis kalbomis greta išteklių valstybine kalba;

W = Platus išteklių kitomis kalbomis pasirinkimas;

X = Dauguma išteklių – viena užsienio kalba.

⁴ Teminis / dalyko bibliotekininkas yra atsakingas už tam tikro dalyko mokslinės informacijos išteklių kolekcijos VU bibliotekoje formavimą, analizę, žinių apie ją sklaidą. Užtikrina, kad mokslinės informacijos išteklių kolekcija atitiktų VU akademinės bendruomenės informacinius poreikius studijoms, mokymui, mokymuisi ir moksliniams tyrimams vykdyti. Atsakingas už žinių apie tam tikros srities mokslinės informacijos šaltinius perteikimą akademinėi bendruomenei. Teminio / dalyko bibliotekininko veikla nukreipta į kryptingai formuojamą kolekciją ir aukštesnės pakopos studijas bei mokslinių tyrimų informacinės infrastruktūros palaikymą.

strateginių bibliotekos tikslų kaitos, poreikio koreguoti visą VUB informacijos išteklių formavimo strategiją ir parengti naują „VUB komplektavimo gairių“ variantą.

Mokslinių tyrimų informacinė infrastruktūra ir palankios sąlygos studijoms bei moksliniams tyrimams VUB suvokiama kaip daugelio veiklos kryptių sąveika. Teminio / dalyko ir asmeninio bibliotekininko funkcijos yra šių veiklų lauke ir visų pirma siejamos su relevantaus VU mokslinių tyrimų ir studijų programų kryptims mokslinės informacijos išteklių fondo formavimu ir aktualių bei inovatyvių paslaugų teikimu.

Rinkdamiesi informacinių išteklių vertinimo priemonę, atsižvelgėme į tai, kad objektyvių kokybės vertinimo rodiklių nėra ir, matyt, negali būti, nors dažnai vartojame *fondo kokybės* terminą. Tokiu atveju paprastai turima omenyje konkretaus fondo (rinkinio) nauda ar jo vertė tenkinant tam tikros bendruomenės ar jos dalies poreikius, t. y. galime analizuoti, ar jis atitinka tikslus, kuriems buvo kuriamas (Johnson, 2009, p. 225).

Conspectus metodas išteklių analizei ir vertinimui pasirinktas dėl kelių priežasčių:

- Poreikis formuoti universiteto bendruomenės poreikius atitinkančią informacijos išteklių fondų formavimo strategiją / politiką.
- Bibliotekų informacijos išteklių kokybės vertinimo spragos, kai visų pirma orientuojamasi į kiekybinius rodiklius.
- Turimų išteklių apimtys, gylio (angl. *depth indicator*) ir išsamumo tyrimų trūkumas / nebuvimas.
- Turtingos ir unikalios paveldo kolekcijos.

Taikant *Conspectus* rodiklius galima apibūdinti tris informacijos išteklių fondo vadybai svarbius aspektus: esamą atitinkamo rinkinio lygį, plėtros ir finansavimo poreikius bei tolesnius rinkinio formavimo tikslus. Visi šie duomenys svarbūs rengiant išteklių fondo formavimo strategiją.

Naujų bibliotekininkų funkcijų atsiradimas leido į išteklių analizės ir vertinimo veiklas įtraukti būsimuosius teminius ir asmeninius bibliotekininkus. 2012 m. atlikta visų 3 lygmenų (studijų aprūpinimo) fondų analizė ir atitikimo poreikiams vertinimas. Analizės pagrindas – visų pirmosios ir antrosios pakopų studijų programų⁶ sandai, juose nurodyta pagrindinė ir papildoma dalyko studijų medžiaga. Analizė parodė nevienodą skirtingų dalykinių sričių informacijos išteklių fondų kokybę (reikiamų išteklių buvimas) ir kiekybę (studijų pagrindams suteikti būtinų dokumentų, tenkančių vienam studentui, kiekis). Analizuojant elektroninius išteklius apsiribota tik formalios prieigos buvimo arba nebuvimo konstatavimu. Nors dauguma teminių ir asmeninių bibliotekininkų pateikė siūlymų, kaip esamą situaciją tobulinti, pirmojo etapo tikslas buvo esamo lygio nustatymas, tai leidžia planuoti plėtrą ir tobulinti finansavimo modelį.

⁵ Asmeninis bibliotekininkas padeda studentams susipažinti ir naudotis bibliotekos paslaugomis, nuolat informuoja apie naujas paslaugas (įrankius), naujus gautus studijoms aktualius leidinius, padeda korektiškai atlikti paiešką elektroniniuose kataloguose, duomenų bazėse ir pan. Asmeninio bibliotekininko veikla orientuota į paslaugas ir pirmos pakopos studijas.

⁶ Vilniaus universitete vykdomos humanitarinių, socialinių, fizinių, biomedicinos ir technologijos mokslų sričių studijos: daugiau nei 60 bakalauro ir vientisųjų studijų programų, virš 100 magistrantūros studijų programų, taip pat laipsnio nesuteikianti (pedagogikos) studijų programa.

2013 m. planuojama analizuoti ir vertinti trečiosios pakopos studijų (mokslo ir tyrimų aprūpinimo lygmens) – doktorantūros 26-iose mokslo kryptyse ir neformaliųjų bei kvalifikacijos kėlimo studijų (bazinio informacijos lygmens) aprūpinimą informaciniais ištekliais.

Manome, kad mokslinėje VU bibliotekoje, kuria naudojasi mokslo bendruomenė, būtų tikslinga išskirti ir apibrėžti kiekvienos dalykinės srities „bazinę“ (2–3 lygmenų) ir „mokslinę“ (4–5 lygmenų) kolekcijas. Nuo to, kuriai kolekcijai – bazinei ar mokslo – priskiriamas tradicinis išteklis, galėtų priklausyti ir jų vieta – atviri fondai ar saugyklos.

Išvados

1. Akademinė biblioteka yra integrali aukštosios mokyklos ir joje vykdomų studijų bei mokslinių tyrimų sudėtinė dalis. Vykstant kokybinei aukštojo mokslo kaitai, didėja ir reikalavimai, keliami akademinėms bibliotekoms. Kartu su akademinė bendruomene biblioteka atitinkamai reaguoja į aukštojo mokslo pokyčius bei kintančius akademinės bendruomenės poreikius ir lūkesčius. Tinkamas kokybinių pokyčių valdymas vienareikšmiškai veikia akademinė bendruomenei teikiamų paslaugų kokybę, lemia turimų ir planuojamų informacijos išteklių valdymo politiką, taip sudarant galimybes vertinti bibliotekos informacinę ir bibliotekinę veiklą.
2. Veiklos vertinimo Lietuvos akademinėse bibliotekose poreikis nuolat didėja. Vilniaus universiteto biblioteka sėkmingai bando bibliotekų veiklos vertinimo priemones, kurios taikomos pasaulinėje akademinė bibliotekų praktikoje.
3. *Conspectus* metodo taikymas Vilniaus universiteto bibliotekoje leido gauti duomenis, kurie apibūdina turimų bibliotekos išteklių stipriąsias ir silpnąsias puses, apimtį, gylį. Šie duomenys naudingi analizuojant komplektavimo praktiką, rodo augimo, kaitos tempus. Duomenys naudojami vertinant, ar esama praktika atitinka iškeltus tikslus.
4. Esamą situaciją apibūdinantys duomenys, be abejo, naudingi koreguojant visą VUB informacijos išteklių formavimo strategiją ir rengiant naują „VUB komplektavimo gairių“ variantą.
5. Taikant *Conspectus* metodą gautais duomenimis galima naudotis planuojant, kur, kokia forma, kiek ilgai reikėtų saugoti akademinės bibliotekos išteklius.
6. Duomenys naudingi sprendžiant su restauravimu, konservavimu ar informacijos tvarkymu susijusius klausimus.
7. Pirmieji rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad komplektavimo lygmenų nustatymas taikant *Conspectus* palengvins informacijos išteklių vadybą ir pagerins pačių išteklių kokybę, nes gauti duomenys gali būti naudojami tobulinant VUB išteklių komplektavimo politiką, priimant kasdienes sprendimus, gerinant ir skaidrinant atskaitomybę, vertinant laimėjimus.

Gauta 2013 02 02

Pasirašyta spaudai 2013 03 05

Literatūra

- Abbot, Ch. (1994). *Performance measurement in library and information services*. London: Aslib.
- Association of Research Libraries. Statistics & Assessment. (2013). Prieiga internetu: <http://arl.org> [žiūrėta 2013 01 20].
- Baker, Sh. L., Lancaster, F. W. (1991). *The measurement and evaluation of library services*. 2nd ed. Arlington: Information resources Press.
- Bawden, D. (1990). *User-oriented evaluation of information systems and services*. Aldershot: Gower.
- Beals, J. B. (2006). Assessing Library Collections using Brief Test Methodology. *Electronics Journal of Academic and Special Librarianship*, vol. 7, no. 3. Prieiga internetu: http://southernlibrarianship.icaap.org/content/v07n03/beals_j01.htm?referer=http%3A%2F%2Fscholar.google.lt%2Fscholar%3Fstart%3D10%26q%3DConspectus%2Bin%2BEurope%2BResearch%2Blibraries%26hl%3Dlt%26as_sdt%3D0%26as_vis%3D1#search=%22Conspectus%20European%20Research%20libraries%22 [žiūrėta 2013 01 10].
- Beals, J. B., Gilmour, R. (2007). Assessing collections using brief tests and WorldCat Collection Analysis. *Collection Building* 26 (4): 104–107.
- Bix – the Library Index Methodology. (2010). Prieiga internetu: http://www.bix-bibliotheksindex.de/uploads/tx_sbdownloader/bix_english_2010_01 [žiūrėta 2013 01 05].
- BIX – the library Index. Background. (2010). Prieiga internetu: http://www.bix-bibliotheksindex.de/uploads/tx_sbdownloader/bix_english_2010_01.pdf [žiūrėta 2013 01 05].
- Bix – the Library Index. Project gals. (2010). Prieiga internetu: http://www.bix-bibliotheksindex.de/uploads/tx_sbdownloader/bix_english_2010_01.pdf [žiūrėta 2013 01 15].
- Bleiler, R., Livingston, J. (2010). *SPEC Kit 316: Evaluating e-resources*. Association of Research Libraries. Prieiga internetu: <http://arl.org/resources/pubs/spec/> [žiūrėta 2013 01 05].
- Borin, J., Yi, H. (2008). Indicators for collection evaluation: a new dimensional framework. *Collection Building* 27(4): 136–143.
- Broady-Preston, J., Lobo, A. (2011) Measuring the quality, value and impact of academic libraries: the role of external standards. *Performance Measurement and Metrics*, vol. 12, no. 2: 122–135.
- Brophy, P. (2005). The development of a model for assessing the level of impact of informatikon and library services. *LIR*, vol. 29, no. 93: 43–49. Prieiga internetu: <http://www.lirg.org.uk/lir/ojs/index.php/lir/article/viewFile/200/245> [žiūrėta 2013 01 23].
- Brophy, P. (2006). *Measuring library performance: principles and techniques*. London: Facet Publishing.
- Brophy, P., Couling, K. (1996). *Quality management for information and library managers*. London: Aslib, Gower.
- Brophy, P., Couling, K., Mellings, M. (1993). Quality management: a university approach. *Aslib Information*, vol. 21, no. 6: 236–248.
- Bushing, M. (2006). *Collection mapping and Conspectus*. Prieiga internetu: www.varastokirjasto.fi/kokoelmakartta/julkaisut/esitelmat/Mary_Bushing_Conspectus.pdf [žiūrėta 2012 12 13].
- Bushing, M., Burns, D., Powell, M. (1997). *The Conspectus Method: A Collection Assessment Handbook*. Lacey: WA [USA], WLN.
- Clayton, P., Gorman, G. E. (2002). Updating conspectus for a digital age. *Library Collections, acquisitions and technical services* 26 (3): 253–258.
- Collection Depth Indicators. (2011). Columbia University Libraries. Prieiga internetu: http://library.columbia.edu/services/collection_policies/general/collection_depth_indicators.html [žiūrėta 2013 01 23].
- Collection Development Policy. (2008). Drake University. Cowles Library. Prieiga internetu: <http://library.drake.edu/get-help/services-for-faculty/collection-development-policy/#curricularanalysis> [žiūrėta 2013 01 23].
- Collection Development Policy. (2008). University of Minnesota Law Library. Prieiga internetu: <http://library.law.umn.edu/uploads/YS8w/YS8wcihg3pL90babtXIRTA/colldev-policy.pdf> 2008 [žiūrėta 2013 01 23].
- Crawford, J. (1996). *Evaluation of library and information services*. London: Aslib.
- Crawford, J. (2000). *Evaluation of library and information services*. 2nd ed. London: Aslib.
- Economic value and impact of public libraries in Latvia: study report. (2012). Prieiga internetu: <http://www.kis.gov.lv/download/Economic%20value%20and%20impact%20of%20public%20libraries%20in%20Latvia.pdf> [žiūrėta 2013 01 22].
- EUROVOC. (2005). Prieiga internetu: <http://www3.lrs.lt/pls/ev/> [žiūrėta 2013 01 19].
- eVALUATED. *Evaluating electronic information services*. (2006). Prieiga internetu: http://www.evalued.bcu.ac.uk/summary_booklet.pdf [žiūrėta 2013 01 19].
- eVALUATED. *How to evaluate electronic information services*. Prieiga internetu: <http://www.evalued.bcu.ac.uk/tutorial/index.htm> [žiūrėta 2013 01 19].
- Goodall, D. L. (1988). Performance measurement: a historical perspective. *Journal of Librarianship* 20 (2): 128–144.
- Guidelines for a Collection Development Policy Using the Conspectus Model. (2001). Dora Biblarz et al. Standing Committee of the IFLA Acquisition and Collection Development Section. Prieiga internetu: <http://archive.ifla.org/VII/s14/nd1/gcdp-e.pdf> [žiūrėta 2013 01 12].
- Henry, E., Longstaff, R., Kampen, D. Van (2008). Collection analysis outcomes in an academic library. *Collection Building* 27(3): 113–117.

- Hernon, P., Altman, E. (1996). *Service quality in academic libraries*. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Hyödynmaa, M., Ahlholm-Kannisto, A., Nurminen, H. (2010). How to evaluate library collections: a case study of collection mapping, *Collection Building* 29 (2): 43–49.
- House, N. Van, Weil, B. T., McClure, Ch. R. (1990). *Measuring academic library performance: a practical approach*. ALA.
- Impact assessment guidelines*. (2009). European Commission. Prieiga internetu: http://ec.europa.eu/governance/impact/commissionguidelines/docs/iag_2009_en.pdf [žiūrėta 2013 01 18].
- International principles for social impact assessment*. (2003). IAIA. Prieiga internetu: <http://www.iaia.org/publicdocuments/special-publications/SP2.pdf> [žiūrėta 2013 01 18].
- Johnson, P. (2009). *Fundamentals of Collection Development and Management*. 2nd ed. Chicago Ill.: American Library Association. ISBN: 978-0-83890-972-0.
- Klug, P. (2000). Bix – the Library Index, or: Why less is often more. *Performance Measurement and Metrics*, vol. 1, issue 2: 129–134.
- Langvinienė, N., Vengrienė, B. (2005). *Paslaugų teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija.
- Lancaster, F. W. (1993). *If you want to evaluate your library*. 2nd ed. London: Library Association Publishing.
- Lankes, R. D. (2011). *The atlas of new librarianship*. Cambridge [Mass.]; London: MIT Press.
- Lietuvių kalbos žodynas*. (2005). Prieiga internetu: <http://www.lkz.lt/startas.htm> [žiūrėta 2013 01 18].
- Lietuvos Respublikos terminų bankas*. (2005). Prieiga internetu: <http://terminai.vlkk.lt> [žiūrėta 2013 01 11].
- Lyons, L. E. (2010). Collection Evaluation: selecting the right tools and methods for your library. In: D. Orcutt (ed.). *Libraries Unlimited. Library data. Empowering practice and persuasion*. ISBN 978-1-59158-826-9.
- Markless, Sh., Streatfield, D. (2008). *Evaluating the impact of your library*. London: Facet Publishing.
- McNicol, S. *The eVALUATED toolkit: a framework for the qualitative evaluation of Electronics information services*. Prieiga internetu: www.emeraldinsight.com/0305-5728.htm [žiūrėta 2013 01 18].
- Measuring quality: International guidelines for performance measurement in academic libraries*. (1993). IFLA Section of University Libraries and Other General Research Libraries. Münster, August.
- Modified Conspectus Methodology*. (2012). Collection maintenance. University of Queensland. Prieiga internetu: <http://www.library.uq.edu.au/about-us/collection-maintenance#Conspectus> [žiūrėta 2013 01 24].
- Morse, P. M. (1968). *Library effectiveness: a systems approach*. Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press.
- Munroe, H. M., Ver Steeg, E. J. (2004). The Decision-Making Process in Conspectus Evaluation of Collections: the Quest for Certainty. *The Library Quarterly* 74 (2): 181–205.
- Poll, R., Boekhorst, P. (1996). *Measuring quality: international guidelines for performance measurement in academic libraries*. IFLA Section of University Libraries and Other General Research Libraries. München: K G Saur (IFLA publications, 76).
- Poll, R., Boekhorst, P. (2007). *Measuring quality: performance measurement in libraries*. 2nd edition. München: K G Saur (IFLA publications, 127).
- Pritchard, S. M. (1996). Determining quality in academic libraries. *Library Trends*, vol. 44, no. 3.
- Ratchemacher, A. J. (2010). E-Journal usage statistics in Collection management decisions: a literature review. In: D. Orcutt (ed.). *Library data. Empowering practice and persuasion*. Libraries Unlimited..
- Ratchemacher, A. J., Vocino, M. C. (2010). Perspectives on using E-Journal usage statistics in a serials cancellation project. In: D. Orcutt (ed.). *Library data. Empowering practice and persuasion*. Libraries Unlimited: 92–102.
- Shaughnessy, Th. W. (1993). Benchmarking, total quality management and libraries. *Library Administration and management* 7(1): 7–12.
- Simons, R. (2000). *Performance measurement and control systems for implementing strategy: text and cases*. New Jersey: Prentice Hall.
- Stoklasova, B. (2005). *Conspectus Method Used for Collections Mapping and Structuring of Portals in Czech Libraries*. Prieiga internetu: http://www.varastokirjasto.fi/kokoelmakartta/julkaisut/artikkelit/Signum306_Stoklasova.pdf [žiūrėta 2013 01 15].
- Streby, P. G. (1999). *Conspectus Summary*. Prieiga internetu: <http://www.umflint.edu/library/conspectus/summary.htm> [žiūrėta 2013 01 15].
- Swisher, R., McClure, Ch. R. (1984). *Research for decision making: methods for librarians*. Chicago: ALA.
- The Business Dictionary*. Prieiga internetu: <http://www.businessdictionary.com> [žiūrėta 2013 01 20].
- The value of academic libraries: a comprehensive research review and report*. (2010). By Megan Oakleaf. Chicago: Association of College and Research Libraries. Prieiga internetu: http://www.acrl.org/value/?page_id=21 [žiūrėta 2013 01 15].
- Zeithaml, V. A., Parasuraman, A., Berry, L. L. (1990). *Delivering quality service: balanced customer perceptions and expectations*. London: The Free Press.

PERFORMANCE EVALUATION IN ACADEMIC LIBRARIES AS A TOOL OF CHANGE MANAGEMENT: ATTEMPTS OF EVALUATION OF INFORMATION RESOURCES AT VILNIUS UNIVERSITY LIBRARY

Marija Prokopčik, Jurgita Rudžionienė

Summary

Libraries today face many challenges. They are expected to deliver information services in an environment of rapidly changing technologies. The need of implementing necessary tools and methods for validating their existence in the strongly competing environment as well as social environment is obvious. Growing focus on performance management and accountability in public institutions leads to implementing library performance culture. Library performance measurement and evaluation is an important part of institution management.

Libraries today must be able to show how well it is performing, what resources are needed for maintaining or raising its level of quality. Quality assessment is treated as political weapon in acquiring resources and securing the library's place within organisation or institution (Poll, Boekhorst, 2007). Each funding body wants to see 'value for money' and asks not only for library performance statistics, or data of input and output, but also for evidence of effective and cost-efficient delivery of library services and products.

Library performance measurement and evaluation has quite long history worldwide. Actually first monograph was P. M. Morse *Library effectiveness: a systems approach* (1968). Later plenty of scholars and practitioners developed the field presenting their research and describing performed empirical research results in numerous books, articles, conference papers etc.

Significant role in developing library performance, especially in e.services evaluation performs professional associations, as ARL (Association of Research Libraries). It runs numerous library evaluating projects such as ClimateQUAL, DigiQUAL, LibQUAL, E-Metrics, Lib-Value etc., and prepares evaluation tools for libraries, which are in active application around the world, especially in USA. Different methods and instruments are used to measure and evaluate library performance in the world. Important tools are standards, as well as standards on international library statistics and standards on library performance indicators (*ISO 2789: 2003 Information and documentation – International library statistics* and Lithuanian standard *LST ISO 2789: 2005. Informacija ir dokumentai. Tarptautinė bibliotekų statistika; ISO 11620: 1998 Library performance indicators*), their up-to-date versions provides already standardisation rules and indicators of library e. services (*ISO 2789: 2006 Information and documentation – International library statistics* and Lithuanian standard *LST ISO 2789: 2007. Informacija ir dokumentai. Tarptautinė bibliotekų statistika; ISO 11620: 2008 Library performance indicators*). eVALUATED Project was running in UK. This tool was created for academic library e.services evaluation purposes. Public and academic library performance evaluation instrument BIX – the Library Index, is used

from 1999 in Germany. It started as a project, launched by Bertelsmann foundation and German Library Association. The goal of BIX Library Index is to describe the performance of both public and academic libraries and to contribute to improving communication among libraries, their funders and the policymakers through transparency of services. Several core indicators are accumulated into a ranked index that represents the performance of the libraries. The BIX methodology provides data on four dimensions and allows an in-depth view on the performance of different libraries (BIX – the Library Index, 2010). Special attention is drawn to evaluation of library impact.

Lithuanian libraries are active in seeking of appropriate tools and methods for implementation of library evaluation culture. Academic libraries are strong in perceiving and conceptualizing of the performance evaluation, drawing attention to the evaluation of different parts of their performance. Evaluation of information resources in academic libraries always was one of topical issues; however its importance is increasing due to the shift in balance between printed and e-resources (Borin, Yi, 2008; Broady-Preston, 2011; Ratchemacher, 2010; Ratchemacher, Vocino, 2010).

One of collection evaluation instruments is the famous RLG Conspectus developed by US Research Libraries Group (now merged with OCLC) (Bushing et al., 1997). It was widely used in the USA; afterwards it was taken over by academic libraries in other countries and lastly published by Standing Committee of the IFLA Acquisition and Collection Development Section (Guidelines, 2001). This instrument is widely used for describing library resources and framing of Collection development policies and strategies. *Conspectus* is a tool helping to improve information resources management. It is an instrument enabling to carry out a systematic subject organised survey of the collection of information resources to provide a basis for future management decisions. The collection depth indicators are numerical values that are used to describe a library's collecting activity levels and goals. They are used to characterize three different aspects of collection management at the division, category and subject levels: current collection level, acquisition commitment, and collection goal.

The RLG Conspectus definitions include 5 collection depth indicators for collection description, they could be expanded up to 10 collection depth indicators: 0 out of scope; 1 minimal information level; 2 basic information level; 3 study or instructional support level; 4 research level; 5 comprehensive level. The indicators represent a continuum from the Basic Information level through the Research level. The difference from one level to the next may be measured both in terms of quantity and quality and the amount of materials necessary to move from one level to the next greatly increases as one moves up the scale. In most instances, each successive level includes the elements, formats and characteristics of the previous levels.

Language coverage is closely linked to collection indicator levels. The extent of the collection in the primary language of the country and library, as well as the extent of other languages within the collection helps to determine the collection level for each segment. Language coverage qualifies and amplifies collection levels. In addition to the primary or predominant language, other language coverage is essential for collections at the 3, 4, or 5 levels. Generally, the higher the assessment level, the broader or

more extensive the additional language coverage expected. Language indicators may be added to the collection depth indicators for collection level, acquisition commitment and collection goals when appropriate.

Conspectus method could be used for description and assessment of cultural heritage collections. This particular feature is rather important for VUL, which preserves rich collections of cultural heritage. In this case historical potential is being assessed; however identification of level could be useful in planning of retrospective acquisition activities.

Attempt of consistent analysis and evaluation of available information resources at VUL coincides with introduction of new functions of subject librarian and personal librarian into the VUL activities scheme because of the changes in strategical library goals, needs to modify and accordingly adjust acquisition policies and frame new version of „VUL acquisition guidelines“. Language coverage is closely linked to collection indicator levels.

Responsibilities of subject and personal librarians are aimed at creation and maintaining of collections relevant to VU research trends and study programs as well as provision of innovative service based on available/accessible resources. It means that they are personally interested in the quality of resources and results of analysis and assessment. The choice of analysis and evaluation instrument was based on the assumption, that we are not going to determine, how „good“ the collection is, but to find out if and to which extent it matches the goals of VUL and academic community of Vilnius university (Johnson, 2009).

Description and assessment of the 3rd study or instructional support level collections started in 2012. It was based on the analysis VU strategical documents, study programs and their components. Bachelor and Master study programs in humanities, physical sciences, biomedical sciences, technological sciences and social sciences offered by the VU and their components were chosen for analysis at the first stage. The aim was to determine the coverage of traditional and e-resources available for each study program and extent to which they match level requirements. Analysis revealed differences in quality and quantity of collections; these data enabled to identify present collections' levels and could be used for informed and systematic development of collections and shifting budgetary priorities.

